

Boris Vian, recuperat

Carles Montpart Tura

Una de les millors col·leccions de narrativa que en els darrers anys els lectors poden trobar a les llibreries catalanes és "El cercle de Viena", de Viena Edicions. Es tracta d'una col·lecció dedicada a la descoberta de clàssics moderns del segle XX fins ara inèdits en català o a la recuperació d'edicions descatalogades o oblidades. Fins ara s'han editat trenta-nou títols, i el catàleg compta amb autors tan imprescindibles com Marcel Proust, del qual s'acaba de presentar *A l'ombra de les noies en flor II* (núm. 37, 2013), que correspon a la segona part del segon volum de *A la recerca del temps perdut* en la nova i acurada versió catalana de Josep Maria Pinto. També hi trobem obres de Thomas Hardy, Joseph Brodsky, Friedrich Dürrenmatt, T. S. Eliot, John Steinbeck, Rainer Maria Rilke, Isak Dinesen, Gerald Durrell, Thomas Mann o Virginia Woolf, entre els més coneguts, i al mateix temps tot un conjunt d'autors fins ara no traduïts al català però que sovint han representat una agradable sorpresa per la seva gran qualitat literària. Podria ser el cas de Yasunari Kawabata, que va obrir la col·lecció, o de Sherwood Anderson o Ba Jin.

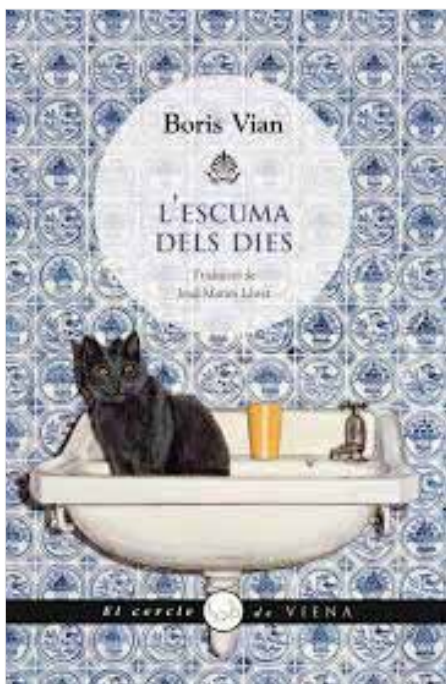
Entre els autors recuperats recentment, també hi trobem la mítica novel·la de Boris Vian *L'escuma dels dies* (Viena Edicions, 2013).

Una vida entre l'escriptura i el jazz

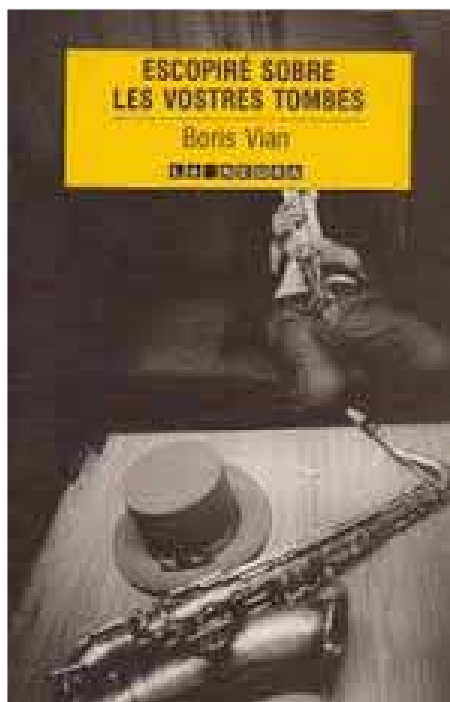
Boris Vian (Ville-d'Avray, 1920 – París, 1959) va ser escriptor, enginyer, trompetista, cantautor, dramaturg i crític de jazz, entre moltes altres coses. De fet, però, les seves dues grans passions van ser l'escriptura i el jazz. Vian havia nascut en una família de classe mitjana amb inquietuds artístiques, ja que el pare era poeta i traductor aficionat i la mare una gran amant de l'òpera que tocava el piano i l'arpa. Cap als dotze anys, Vian va patir un atac de febre reumàtica, seguit per un altre de febre tifòide, els quals li van acabar produint una lesió cardíaca que arrossegà tota la vida i que li provocà la mort amb només 39 anys. A l'època del

batxillerat, amb els seus germans i alguns amics, ja tocava en una orquestra amateur de jazz interpretant sobretot autors nord-americans. L'any 1942 obté el títol d'enginyer i comença a exercir-ne, però els seus interessos es van decantant cada cop més cap a la música, especialment com a trompetista de jazz, i cap a l'escriptura.

L'any 1946 publica, sota el pseudònim de Vernon Sullivan, *J'irai cracher sur vos tombes* (*Escopiré sobre les vostres tombes*), novel·la que es converteix en un best-seller l'any següent i que provoca un gran escàndol, especialment quan se'n va trobar un exemplar a l'escena d'un crim passional i, arran d'aquest fet, Vian va ser condemnat per ultratge als bons costums. Aquest mateix any 1947 apareixen *L'Écume des jours* (*L'escuma dels dies*) i *L'automne à Pékin* (*La tardor a Pequín*). Entre finals dels anys quaranta i principis dels

Boris Vian

cinquanta, Vian duu una agitada vida personal i artística. D'una banda, es divorcia de la seva primera esposa, Michele Léglise, amb qui s'havia casat als vint-i-un anys i amb qui havia tingut una filla, Carole, i es casa amb Ursula Kübler. De l'altra, abandona la feina d'enginyer, actua sovint com a trompetista a Saint-Germain de Prés i publica, la primera també amb el pseudònim de Vernon Sullivan, les novel·les *Elles se rendent pas compte* (*Elles no se n'adonen*), *L'Herbe rouge* (*L'herba roja*) i *L'Arrache-coeur* (*L'arrenca-cors*). Així mateix, comença una prolífica carrera com a crític de jazz, autor teatral i com a compositor i cantant. Dels centenars de cançons que va escriure, destaca especialment, *Le Déserteur*, una cançó antimilitarista escrita al final de la Guerra d'Indoxina i just abans que esclatés la guerra amb Algèria. Es tracta d'una emblemàtica cançó que ha estat versionada per multitud d'intèrprets i traduïda a molts d'idiomes. En català en va fer una excel·lent versió Joan Isaac a l'àlbum *Barcelona, ciutat gris* (1980).

L'any 1955 Vian entra a treballar com a director artístic de la casa Philips i poc després publica diverses peces dramàtiques clarament influïdes pel

teatre de l'absurd de Ionesco i estrena a Berlín una òpera, *Fiesta*. L'any 1959 segueix escrivint guions i s'inicia com a actor de cinema. Finalment, el 23 de juny d'aquest any mor a París víctima d'un atac de cor durant la projecció de la pel·lícula basada en *Escopiré sobre les vostres tombes*, de la qual havia demanat que l'esborressin dels crèdits. Vian va deixar molta obra pòstuma, algunes mostres de la qual aniran apareixent amb els anys, com ara diverses obres de teatre i alguns reculls de contes, entre ells *Le loup-garou* (*L'home-llop*) publicat el 1970.

Una obra innovadora i personal

L'aparició de les obres de Boris Vian representa l'aprofundiment d'una línia narrativa innovadora encetada per Céline i, sobretot, per Raymond Queneau, que pretenia superar la concepció tradicional de la novel·la i oferir una literatura que no se centrés en arguments previsibles i en personatges clarament dibuixats, sinó que explorés els límits del llenguatge literari i que creés una nova realitat, un univers particular i únic. Es tractava, també, de fer una literatura que s'allunyés del model d'obra compromesa que al llarg dels anys 40 s'havia anat

imposant a França seguint els dictats filosòfics i estètics de l'existencialisme de Jean-Paul Sartre i Simone de Beauvoir.

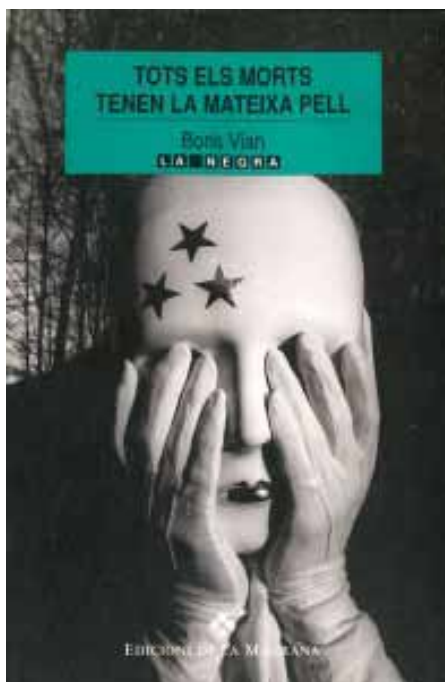
Ens trobem, doncs, davant d'un autor radicalment individual i innovador que no pretén donar testimoni de cap realitat que no sigui la del seu propi món interior i que no tan sols no es declara seguidor de cap doctrina sinó que les rebutja totes. A tot estirar, l'única influència que se li pot atribuir és la de les obres de l'esmentat Raymond Queneau, gran amic seu, i la de l'esperit del Col·legi de Patafísica, fundat el 1948 a partir de les tesis científiques i filosòfiques establertes el 1893 per Alfred Jarry i que amb la seva reivindicació de l'extrema creativitat personal havia influït en el naixement del surrealisme.

Les obres de Boris Vian, en conseqüència, presenten, a través un llenguatge molt suggeridor i ple d'innovacions lèxiques, un món sovint insòlit, sorprenent i fascinant, on es combina hàbilment la tragèdia i la burla, l'amargor i la diversió. A part de l'èxit obtingut amb la seva primera novel·la, però, la resta de l'obra de Vian va passar força desapercebuda durant la seva vida. No va ser fins a la reedició de *Escuma dels dies* que es va fer a la dècada dels anys 60 que aquesta i altres novel·les van esdevenir —i el fenomen continua fins avui— autèntiques obres de culte entre la joventut francesa.

Boris Vian en català

A Catalunya no és fins a finals

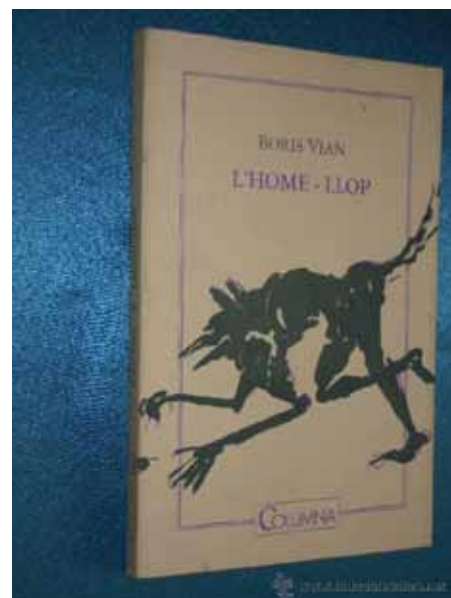
dels anys 80 i principis dels 90 que no comencen a aparèixer traduccions de l'obra de Vian. La primera és la que signen Assumpció Arranz Griñán i Joan Antoni Martínez Schrem del recull pòstum de contes *L'home-llop* (Columna, 1987). L'any següent, el malaguanyat Jaume Fuster traduïa l'obra que s'ha considerat més representativa de l'autor francès, *L'escuma dels dies* (Columna, 1988) i dos anys després, en una clara aposta per aquest autor per part de l'editorial, sortia a la llum *L'herba roja* (Columna, 1990). A principis dels anys 90 Edicions de la Magrana prendrà el relleu en la presentació de traduccions de Boris Vian al català. En primer lloc, seran les traduccions d'Alvar Valls de *Elles no se n'adonen* (La Magrana, 1991) i *Escopiré sobre les vostres tombes* (La Magrana, 1992) i posteriorment les del també enyorat Jesús Moncada, *Tots els morts tenen la mateixa pell* (La Magrana 1993) i *Mort als lletjos* (La Magrana, 1994), aquesta darrera signada amb el pseudònim de Baldomer Cerdanyola. La majoria d'aquests títols actualment

estan descatalogats i per tant només és possible trobar-los el llibreria de segona mà o en fires d'ocasió. L'interès per Boris Vian, doncs, sembla haver desaparegut de les preferències de les editorials i dels lectors. Pel que fa a l'obra teatral de Vian, Lluís-Anton Baulenas va signar una adaptació de diverses peces amb el títol de *Els darrers oficis*, que es va representar al Llantíol i a d'altres locals de Barcelona la temporada 1986-1987, i, més recentment, Ricard Boluda ha traduït *Dues peces de cabaret* (Publicacions de la Universitat de Lleida, 2000).

L'escuma dels dies, un títol recuperat

És en aquest context d'oblit de l'autor francès, per tant, que és especialment oportuna la reedició de *L'Escuma dels dies* (Viena Edicions, El cercle de Viena, 36, Barcelona, 2013)

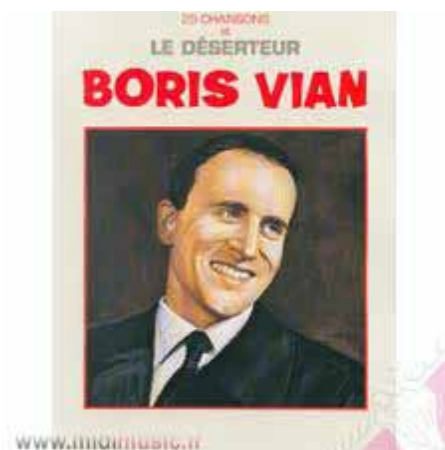

en una nova traducció de Jordi Martín Lloret que li ha valgut la concessió del Premi Ciutat de Barcelona de traducció en llengua catalana de 2013. Si, com han proclamat els lectors de *Le Monde*, estem davant d'un dels deu millors llibres del segle XX, convindrem que no deixava de ser una anomalia el fet de no trobar-ne cap edició a les nostres llibreries. I la veritat és que el llibre s'ho val, perquè la lectura de *L'Escuma dels dies* és una immillorable porta d'entrada al món absolutament personal i sorprenent de Boris Vian. Es tracta d'un text dividit en cinquanta-vuit capítols, molts d'ells força breus, que el podem llegir com un conte de fades —amb ratolins que parlen i endrecen la cuina—, com una tràgica història d'amor o com una original crítica a la despersonalització del món modern. Vian, en una estructura que dinamita les convencions narratives tradicionals d'espai

www.electracaldense.com

l'electra

Pl. Catalunya, 6
08140 Caldes de Montbui
Tels: 938 650 133
938 650 585
900 181 776

i de temps, ens presenta diverses escenes de la vida de tres parelles de personatges, Colin i Chloé, Chick i Alise i Nicolas i Isis. Unes vides situades en un món modern però intemporal, que es mouran per uns paisatges gairebé de somni i que estaran envoltades de màquines sorprenents —com el famós pianòctel— i que aniran progressivament evolucionant des d'una felicitat gairebé infantil a la més profunda de les devastacions i la mort.

Malgrat que Vian era amic de Jean-Paul Sartre, el qual, a més, apreciava l'obra de Vian i n'havia publicat fragments a la revista *Les Temps Modernes* que ell dirigia, no s'està d'incloure en aquesta obra una implacable caricatura, a través del personatge de Jean-Sol Partre, no tant de l'intel·lectual com del seguiment gairebé cec que va provocar en el món literari francès dels anys 40. Així, Chick, l'amic de Colin, el protagonista de la novel·la, comença essent un compulsiu col·leccionista d'edicions rares de les obres del filòsof i acaba malgastant tots els diners que Colin li ha deixat per casar-se adquirint tot tipus d'objectes relacionats amb Partre. Aquesta pràctica serà la que el durà, en un final gairebé apocalíptic, al trencament de la relació amb Alise i a la destrucció de tots dos.

Chloé, per la seva banda, després d'haver conegut Colin en una festa on l'autor hi fa respirar la música de jazz en tots els detalls, i després

de casar-s'hi i fer un viatge de nuvis al·lucinant —en una primera part de la novel·la, més breu, en què tot respira fantasia, alegria i festa— causarà malalta perquè li creix un nenúfar al pulmó (imatge que utilitza Vian per referir-se, en aquest cas, a la tuberculosi) i començarà una davallada que esdevindrà finalment tràgica. Colin, que fins aleshores no havia treballat mai, es veurà obligat a fer-ho per poder aconseguir les flors fresques que constitueixen l'única medicina que alleuja el mal de Chloé. L'evolució de la malaltia anirà paral·lela a la transformació dels espais on transcorre l'acció, especialment de l'apartament de Colin i Chloé, que es tornarà cada cop més fosc i asfixiant, amb uns passadissos i unes habitacions que *literalment* es faran cada cop més petits i estrets. Vian també fa en aquesta novel·la una paròdia sagnant del treball alienant al qual es veuen abocats a acudir els personatges. Les diverses feines que desenvolupen esdevenen un repertori gairebé oníric d'espais on els obrers actuen com si fossin autèntiques màquines i no pas persones. Aquesta *cosificació* dels personatges és un tret que també s'ha destacat sovint de la galeria de personatges de les novel·les de Vian.

Una obra, en definitiva, que reivindica el geni creador en el seu estat més pur, i que ho fa a través d'un llenguatge, d'uns jocs verbals i d'unes situacions molt originals —un autèntic *tour de force* per a qualsevol traductor— i d'una història que un cop acabada no deixa cap lector indiferent. Escenes com la del casament de Colin i Chloé, la del seu viatge de noces o la del funeral i enterrament de Chloé, d'una gran plasticitat, queden enregistrades per sempre més en la ment del lector.

Vian, en homenatge a la música de jazz que tant el sedueix, data el pròleg de la seva novel·la a Nova Orleans i fa constar que l'ha escrita en dos dies entre les ciutats de Memphis i Davenport (del 8 al 10 de març de 1946). Com que sabem que no va estar mai als Estats Units, deixem que ell mateix ens doni la clau última de la interpretació de *L'Escuma dels dies* en aquestes paraules del pròleg esmentat: "*Només hi ha dues coses importants, que són l'amor, de totes les maneres i amb noies boniques, i la música de Nova Orleans, o de Duke Ellington, que és el mateix. La resta hauria de desaparèixer, perquè la resta és lletja, i les poques pàgines de demostració que vénen a continuació puen tota la força del fet que la història és completament verídica, ja que me la he inventada de cap a cap*".